

■ *Les biblioteques infantils*

Carme Camps i Salvat
Traducció de la conferència pronunciada amb
motiu del X Congrés d'Estudis Bascos

■ 1. NAIXEMENT DEL LLIBRE INFANTIL

Nen: *que es troba en la infantesa, que té pocs anys.*

Aquesta és la definició que ens dóna el diccionari de la Reial Acadèmia.

No dubto pas que aquesta definició sigui la correcta, però em sembla que ja ens dóna una idea que en aquesta, com en moltes altres coses que es relacionen amb la infància, hom detecta un cert aspecte de provisionalitat, de transició, com si l'infant fos simplement un cadell d'home.

Tots els qui per sort —i alguns per desgràcia— hem tingut ocasió de tractar d'una manera intensa i professional amb nens, ens hem adonat molt aviat que el nen no només és un aprenent d'adult, un home en miniatura, sinó que, per damunt de tot, és un ésser que evidentment es troba en la infantesa i, per tant, té pocs anys, però que precisament a causa d'això posseeix una personalitat pròpia, clara i diferenciada completament de l'adult i que les seves reaccions, desigs i interessos no tenen res a veure amb les persones grans.

El fet de no reconèixer aquesta personalitat i aquestes característiques del nen és una de les principals raons per les quals fins al segle XVIII no comencen a aparèixer a Europa llibres per a nens, llibres que tenen sempre un caràcter didàctic i moralitzant.

Cal que faci una excepció: Ramon Llull va escriure un llibre per al seu fill de 10 anys: *Doctrina pueril*. És, sens dubte, un dels primers llibres del món escrit per a un nen.

El 1790 és traduït a Espanya *Le Magazine des Enfants*, de Madame le Prince de Beaumont, obra dirigida als nens de classes riques, per la poderosa raó que eren els únics que sabien llegir. El títol de la traducció fou: *Almacén*

y *Biblioteca completa de los niños o Diálogos de una sabia Directora con sus discípulos de la primera distinción* i en el llibre hi conviuen normes d'urbanitat i narracions.

A mitjan segle XIX escriptors com Fernán Caballero i Harztenbusch i a Catalunya, Rubió i Ors i Play Briz, autor del primer llibre narratiu infantil en català, *Lo llibre dels àngels*, comencen a publicar contes i narracions o col·laboren en revistes infantils.

El camí ja és obert i les biblioteques infantils, que sense saber-ho elles mateixes estaven esperant impacients, ja poden aparèixer.

■ 2. LES BIBLIOTEQUES INFANTILS: BREU HISTÒRIA. LA BIBLIOTECA DEDICADA TOTALMENT ALS NENS. LA SECCIÓ INFANTIL EN LES BIBLIOTEQUES PÚBLIQUES.

Neixen als Estats Units al final del segle XIX com a biblioteques, o com a seccions infantils de les biblioteques populars i s'estenen per Europa amb gran rapidesa.

Quan a Catalunya, el 1918, es crea la xarxa de biblioteques populars, comptà des del primer moment amb una secció infantil.

Entrem ara en un punt que sempre suscita controvèrsia entre els professionals: decidir si és millor l'existència de la biblioteca infantil com a tal, o si és millor l'opció de la secció infantil en la biblioteca pública o popular. Naturalment les dues posicions tenen acèrrims i distingits partidaris. Així, Genevieve Patte, creadora de la famosa biblioteca «La Joie par le livre», indica en el seu llibre *Laissez-les lire!* la seva preferència per les biblioteques on visquin nens i adults i considera enriquidor aquets contacte. No cal dir que aquesta convivència s'ha de dur a terme en seccions clarament diferenciades.

El problema d'aquesta tendència és que es necessita molt d'espai, perquè si adults i infants «conviu» en una única sala o en sales properes amb l'única diferenciació del mobiliari i un espai més o menys gran entre ambdues seccions, els nens acaben infal·liblement fent-se els amos de tota la biblioteca. Per molt mentalitzats que estiguin els petits, s'aixequen i s'asseuen sovint, van i vénen buscant un llibre o una revista, van als lavabos, xerren... Els adults, situats a poca distància, no poden concentrar llur atenció en el treball o simplement en la lectura i acaben rendint-se i abandonant la biblioteca.

Tots els que hem treballat en biblioteques públiques, hem estat testimonis de la retirada més o menys ràpida i més o menys digna dels adults, davant la tumultuosa arribada dels nens procedents de les escoles.

La biblioteca infantil evita aquest problema, però no pot, o no ha d'existir sola. Pocs, poquíssims pobles i ciutats de Catalunya posseeixen biblioteca infantil i biblioteca d'adults i els nens es troben perduts quan per la seva edat han d'abandonar la biblioteca infantil. A la mateixa ciutat de Barcelona la desproporció entre les biblioteques públiques i les dedicades únicament a nens és terrible.

Hi ha una solució clara però costosa: l'emplaçament conjunt de la biblioteca infantil i la d'adults en edificis veïns però diferenciats. Aquest és el cas exemplar de les Biblioteques de la xarxa de la Diputació de Barcelona, Santa Creu (infantil) i Sant Pau (juvenil), situades al costat de la Biblioteca de Catalunya, o la Biblioteca «Can Sumarro» a l'Hospitalet de Llobregat. A escassos quilòmetres de Barcelona, aquesta antiga ciutat-dormitori va recuperant o adquirint un caràcter pròpi. Els esforços del seu Ajuntament per dotar d'identitat molts dels seus ciutadans i la intensa tasca que realitza per elevar el nivell cultural d'una de les ciutats més populoses d'Espanya (300.000 habitants), fa que aquesta Biblioteca, fruit d'un conveni entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat sigui un dels elements culturals més importants de la ciutat. Es construí en una masia del segle XVII, tot respectant al màxim la seva estructura. La biblioteca infantil ocupa l'espai de les antigues cavalleries i la d'adults està instal·lada en l'edifici principal. Un pati comú uneix i aïlla ambdós edificis.

«Can Sumarro» és un dels nostres orgulls, però amb tota sinceritat he de dir que és poc funcional. El respecte amb què ha estat tractat el preciós edifici fa que hom necessiti molt personal per assolir el magnífic rendiment que està donant.

■ 3. EL BIBLIOTECARI ESPECIALITZAT EN BIBLIOTEQUES INFANTILS: EL «BIBLIOTECARI INFANTIL».

Empro aquesta denominació sabent que pot induir a error, però —mentre no trobi una designació millor i només per evitar escriure cada cop «el bibliotecari especialitzat en biblioteques infantils» o alguna cosa semblant— l'utilitzaré per referir-me a aquell professional que treballa en biblioteques infantils. No té res a veure amb la seva edat física o mental.

El bibliotecari infantil cal que reuneixi una sèrie d'aptituds i condicions concretes que no necessàriament han de posseir la resta dels seus col·legues. Això ens sembla tan clar als bibliotecaris catalans, que a través del Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes hem demanat que es contempli aquesta especialització en els estudis de Biblioteconomia i Documentació.

Per a un profà seria fàcil de creure que les biblioteques infantils necessiten

un personal poc tècnic o preparat (al capdavall no han de tractar més que amb nens!) però el cert és que succeeix exactament el contrari.

És cert que el bibliotecari infantil no necessàriament ha de posseir grans coneixements de biblioteconomia, ni endinsar-se en els problemes d'una catalogació o classificació ideal del llibre antic per exemple, però sí ha de tenir un gran coneixement del món dels nens i de llur psicologia. En molts moments ha de fer l'esforç de pensar com un infant. Només així podrà comprendre moltes vegades les seves preguntes, que ha d'escollar amb atenció i contestar amb respecte. ¿Com, si no, podrà aguantar-se el riure quan un nen li sol·liciti un «llibre prehistòric»? El bon bibliotecari infantil, lluny de preguntar unes quantes vegades a què es refereix el nen, li lliurarà el llibre que està sol·licitant, sobre prehistòria evidentment. Aprofitarà per ajudar-lo a expressar-se i —mai!— no es mofarà d'una pregunta semblant.

Per sort conec la totalitat dels bibliotecaris infantils catalans que —fa poc— s'han concentrat en un grup de treball al si del Col·legi. Aquest grup «Grills» té un mateix denominador comú: l'entusiasme, l'interès per millorar, no el seu status personal, cosa que seria molt lògica, sinó, sobretot, en la seva formació per donar un millor servei als seus petits i exigents clients.

Crec que és obvi ressaltar que el bibliotecari infantil ha d'estar sempre al dia de les novetats bibliogràfiques. El ventall editorial destinat als infants és extensíssim. S'ha de conèixer bé —no cal dir que el mateix han de fer els altres bibliotecaris— però la seva responsabilitat és més gran perquè molts cops ha de proporcionar-li, ultra la informació que sol·licita, sovint confusa, material bibliogràfic divers que el permeti escollir lliurement entre diferents opcions.

■ 4. FONS BIBLIOGRÀFIC I CATÀLEGS. MOBILIARI.

Com diu Concepció Carreras en un dels seus articles, «el nen s'ha de familiaritzar amb el llibre fins i tot abans de saber llegir. La lectura de la imatge és també lectura i, per tant, el llibre infantil cal que sigui valorat en el seu conjunt: tan important és en ell el contingut com la seva presència física. Un llibre enquadenat amb tapes de color uniforme i anodí, per exemple, difícilment serà ben acollit pel lector infantil».

La selecció bibliogràfica en una biblioteca infantil ha de ser extremadament acurada.

Bàsicament es compon de:

- llibres: • de coneixements
• d'imaginació
- revistes i diaris
- «dossiers»

No s'ha de confondre mai el llibre de text (que pertany a l'escola) amb el llibre de coneixements.

Els llibres de coneixements han de ser rigorosos en llur fons científic (ja que el nen no detecta possibles errors) però de llenguatge comprensible. L'autor no ha de demostrar els seus coneixements sinó fer-los-hi arribar amb un llenguatge clar però no necessàriament d'un lèxic pobre o simplista.

Són molt importants les il·lustracions, ja que, com hem dit, són també llenguatge; la il·lustració és molt més important quant menor és l'edat de l'infant.

Així, per al «lector» de 4 anys, la il·lustració li donarà tota la informació i es començarà a formar per a quan la lletra ja no sigui un misteri per a ell. Mai no s'insistirà prou sobre la necessitat que hi ha de rebutjar la il·lustració grollera o simplement poc artística. Tinguem en compte que el petit que té a les seves mans un llibre il·lustrat no només llegeix, sinó que està formant també el seu gust artístic.

Els llibres de coneixements envelleixen molt més de pressa que les novel·les o els contes. Una biblioteca infantil no pot tenir en els seus prestatges de lliure accés llibres obsolets. Cal tenir fermesa a l'hora de decidir —moment certament dolorós— que un llibre no ha de formar part ja del fons viu de la biblioteca.

Els llibres d'imaginació són un clar exponent de com evoluciona el gust del públic infantil i a vegades costa de comprendre com llibres que ens havien entusiasmat de petits, no susciten ara el més mínim interès. També cal que siguem implacables amb aquests llibres, per molt que ens dolgui desterrar éssers estimats.

Durant un temps —i confesso que jo també— es cregué que els Còmics podien ser perjudicials per formar adequadament l'hàbit de lectura del nen. Crec que pocs professionals continuen mantenint aquest criteri i que els Còmics de qualitat, com la resta de llibres infantils de qualitat, tenen un lloc obligat en la biblioteca infantil.

Existeixen poques revistes infantils; poden ser completades amb revistes d'adults adients. És sorprenent veure com nens convenientment preparats i dirigits, arriben a interessar-se pels periòdics.

Una part important en la bibliografia infantil és el fons que el professional va recopilant sobre diversos temes que són difícils de trobar: articles de revista, de diari, catàlegs d'editorials, on es dona informació sobre autors joves (tan difícil de trobar!), etc.

Aquesta documentació es guarda en unes carpetes amb el títol genèric del tema (Mercat Comú, Pau Casals, Energia solar, Pacifisme...).

Els catàlegs en les biblioteques infantils han de ser més fàcils però més nombrosos que en les biblioteques d'adults. Són essencials els següents:

catàleg d'autors
catàleg sistemàtic
catàleg alfabètic de matèries
catàleg de títols
catàleg d'il·lustracions

A aquests es poden afegir entre d'altres els de col·leccions i els premis literaris.

A les biblioteques infantils catalanes les fitxes es redacten seguint les mateixes normes internacionals que les dels adults: la descripció segons la ISBD i els encapçalaments segons les AACR2.

Com ja hem dit abans, els llibres de les biblioteques infantils es divideixen en dos grans grups: llibres de coneixements (se segueix la CD o la CDU amb algun distintiu que indiqui que es tracta de llibres infantils) i els d'imaginació, que es classifiquen per l'edat —sempre relativa— dels lectors.

A Catalunya en tenim quatre grans grups:

- I¹ Contes per als més petits.
Lletra gran o absència de text.
Profusament o completament il·lustrat.
L'edat màxima seria 6/7 anys.

- I² El text jugà un paper important però la il·lustració continua essent bàsica.
Edat fins a uns 10 anys.

- I³ El text és la part més important del llibre.
El lector (10, 11, 12 anys) «viu» l'argument. És el moment de les aventures, de les quadrilles...
És l'època en què els nens s'afecten a una col·lecció determinada que durant un temps sembla ser l'única de la biblioteca.

- JN Aquesta divisió, més recent, és el pas entre l'I³ i la novel·la per a adults. Durant un temps fou un tema molt abandonat, però ara hi ha moltes i bones col·leccions. Això no obstant, s'ha de dir que molts nens «salten» dels llibres infantils als d'adults sense passar per aquest estadi

El maneig del catàleg és important per a la formació de l'infant. L'alegria que experimenta en poder elegir el seu propi llibre i ser capaç de localitzar-lo en els prestatges ens dóna la idea de la sensació de «trobar-se a gust» a la biblioteca —cosa tan important!— i també de la consciència de llibertat que sent en escollir un llibre que no li ha estat imposat.

El mobiliari cal que sigui còmode, resistent, fàcil de netejar i de disseny agradable. A les biblioteques infantils de la Generalitat de Catalunya empen cadires de boga i tauletes quadrades de fòrmica blanca. El fet d'ésser quadrades permet d'agrupar-les en formes diferents que hom varia amb freqüència. Els nens odien la monotonia.

Resulten molt boniques les petites taules amb el seu llum corresponent que

el petit usuari pot encendre o apagar a voluntat. Però són poc pràctiques. El nen —com és natural— acciona constantment l'interruptor o estira la cadeneta i les ruptures són molt freqüents.

Finalment un racó «informal» amb coixins o grades amb coixinets és valdíssim pel petit lector, que s'hi sent més a pler que en la positura (que ha adoptat tot el dia) cadira/taula.

■ 5. ESCOLA I BIBLIOTECA. CRITERIS DE DIFERENCIACIÓ I D'AJUDA MÚTUA.

Heus ací un dels grans problemes, un dels grans reptes per solucionar. Amb molta, amb massa freqüència, es confon la funció essencial que hauria d'exercir cada institució.

Els nens evidentment poden fer llurs deures a la biblioteca, però no és el lloc que correspon. És un espectacle depriment observar durant un llarg període de temps una biblioteca d'adults totalment ocupada per nens i donar-se que no es consulta un sol llibre de les prestatgeries. Els petits dibuixen mapes, solucionen problemes de geometria o qualsevol altre exercici escolar i, llevat d'alguns escadusser cop d'ull a les enciclopèdies, tot el costós i pensadíssim fons bibliogràfic roman ociós a les prestatgeries.

Per contra, existeixen —a Catalunya almenys— organitzacions que fan arribar llibres d'entreteniment a les escoles.

Em sembla obvi ressaltar que en aquests dos casos s'actua exactament a l'inrevés de com s'ha de fer: els «deures» haurien de realitzar-se en una sala o estudi amb unes —poques— obres de referència.

La lectura pel mer plaer de llegir, l'estudi d'un tema perquè atrau o interessa, és missió de la biblioteca.

És importantíssim que es diferenciïn i es distingeixin les característiques entre escola i biblioteca. A l'escola, per citar només un exemple, l'infant ha de seguir una disciplina més o menys rígida, acomplir un horari, llegir o estudiar els llibres que li són indicats... El seu rendiment escolar és important i haurà de jugar un paper primordial.

La biblioteca iguala tots els nens. Ningú no els preguntarà les notes de la seva avaluació i solament se'ls exigirà unes elementals normes de convivència i respecte a les persones i a les coses, com a qualsevol ciutadà.

La biblioteca és —cal que sigui— un lloc on exercitar la llibertat. Davant una àmplia i apassionant gamma de possibilitats, el petit podrà escollir lliurement i aquest exercici el formarà com a futur ciutadà.

¿Per ventura l'escola i la biblioteca estan destinades a no comprendre's, a interferir-se una en el camí de l'altra? Per descomptat que no és així. La col·laboració biblioteca-escola és necessària, imprescindible.

Una de les primeres accions que ha de realitzar un bibliotecari en arribar a la seva nova biblioteca és posar-se en contacte amb les escoles del barri o del poble, oferir-se per rebre classes en visita didàctica, impartir —si es creu convenient— petites xerrades orientatives, estar al corrent dels temes que van a treballar els nens...

D'altra banda, els mestres cal que visitin amb freqüència la biblioteca, i ensenyin als seus alumnes coses elementals que no són funció del bibliotecari —què és la portada d'un llibre, explicar-los que les lletres del lloc d'una enciclopèdia comprenen també les que es troben entre la primera i la segona, per exemple el tom K-M comprèn també la L...

El mestre mai no ha de «desentendre's» —encara que poques vegades, jo mateixa ho he presenciat— en la visita didàctica de la seva classe a la biblioteca i posar-se a llegir el diari mentre els seus alumnes escolten les explicacions o s'endinsen en els misteris dels catàlegs.

Per feixuc que sigui tornar a escoltar una explicació ja sabuda, el mestre ha d'adonar-se que una actitud de desinterès provoca, infal·liblement i inconscient, la mateixa reacció en els seus alumnes. I —si us plau!— si els alumnes presenten treballs escolars que contenen gravats o fotografies en paper «couché», cal que esbrini d'on procedeixen.

Si les enciclopèdies de les biblioteques parlessin, de segur que podrien respondre la pregunta.

■ 6. L'ANIMACIÓ

Heus ací un dels aspectes més atractius que pot tenir la biblioteca infantil. El bibliotecari té davant seu un amplíssim camp de possibilitats quasi il·limitades. Només cal tenir en compte una regla d'or: tota animació a la biblioteca infantil ha de partir del llibre o conduir-hi, i fomentar la lectura.

Si no es compleix aquesta norma, la biblioteca està simplement suplint funcions de teatre o de sala de jocs però no duu a terme el paper que li és essencial i per al qual ha estat creada.

Hi ha diversos tipus d'animació. El més antic és «l'hora del conte». Aquesta vella forma d'animació és avui més necessària que mai. Rarament s'expliquen contes als infants dels nostres dies. D'una banda, les «iaies» estan massa ocupades assistint a curssets d'informàtica o practicant l'aerobic. D'altra banda, la televisió ocupa totes les hores lliures de la immensa majoria de les famílies espanyoles i, per tant, dels nens que en formen part.

Deixant de banda l'hora del conte, citaré alguna de les experiències que s'han realitzat en biblioteques catalanes. Són només uns petits exemples.

— Biblioteca de la Sta. Creu (Diputació de Barcelona): Fins fa molt poc temps es trobava al seu capdavant Concepció Carreras, a qui ja he citat en

aquest treball, autora de nombrosos articles i coautora d'un llibre que ha estat un autèntic *bestseller* en el camp de la nostra professió: *Organització d'una biblioteca: escolar, popular o infantil*, traduït ja al castellà. Aquesta biblioteca-cària ha passat fa pocs mesos a formar part de l'equip directiu de la xarxa de biblioteques populars de la Diputació de Barcelona. La Biblioteca de la Santa Creu celebrà d'una manera original i peculiar el seu desè aniversari. Hi hagué de tot: repartiment d'enganxines, punts de llibre, cartells al·lusius a l'acte... La biblioteca es decorà amb flors, cartells, tires de plàstic de colors brillants, cubs de cartó que penjaven del sostre i explicaven la història de la Biblioteca, contenien dibuixos realitzats pels nens després d'alguna «hora de conte», guies de lectura... Pep Duran explicà un conte i ressaltà que un llibre és el fruit de la col·laboració entre diverses persones. Començà així un diàleg entre els infants que omplien la biblioteca i els divesos representants del món del llibre que es trobaven presents: editors com Andreu i Romà Dòria, Jordi Carles Guardiola o Francesc Boada explicaren als nens el que representava editar un llibre. Escriptors com Joaquim Carbó, Mercè Canela, Jesús Ballaz o Mercè Company contestaren les preguntes que els dirigiren els nens. Il·lustradors com Pilarín Bayés o Gemma Salas no només dialogaren amb els infants, sinó que van dibuixar davant dels seus meravellats ulls.

La naturalitat, improvisació, alegria i sensació de trobar-se a gust fou la nota comú en petits i adults.

No em sembla necessari ressaltar que un acte així no és fruit de la casualitat, sinó d'una treballada i eficaç tasca d'anys.

— Biblioteca «Can Manent» de Premià de Mar (xarxa de la Generalitat de Catalunya):

Aquesta jove biblioteca, que compta amb poc més de dos anys d'edat, realitza una intensíssima tasca d'animació per a nens i adults, ja que és una biblioteca pública amb secció infantil. Entre les accions més originals dedicades als infants destacaré la d'un «taller de llibres». Els petits lectors, en grups reduïts, van fabricar un llibre. Se seguia tot el procés d'elaboració del llibre, des de la creació de la idea, el seu desenvolupament, la il·lustració, les tapes, l'encolatge. Es «publicaren» 16 títols, amb un tiratge de 10 exemplars.

Es posà en marxa, amb un èxit rotund, el «joc dels diccionaris» per ensenyar el seu maneig d'una forma amena. Es va fer arribar propaganda a les escoles i hi participaren més d'un centenar de petits.

Es preveu continuar aquest joc amb enciclopèdies, fitxers, etc. Fou gairebé emocionant la celebració del primer aniversari de la biblioteca: es publicà un llibre, *Avui fa un any que nevava intensament*, on a través d'una trama semipoliciàca s'explicava la història de la casa, «Can Manent», del segle XVII, i que allotja ara la biblioteca, des dels seus llunyans orígens fins a avui. Dos nois varen oferir una «guia de lectura musical». Així, cada llibre que se suggeria anava introduït per una melodia d'acord amb el tema: polques per a un text que parlés dels nostres avis, rock dur per a un títol modern, suau música bucòlica per a una obra poètica...

La Biblioteca «Can Manent» continua incrementant el seu ritme. El calendari-guia de lectura que ha publicat per al 1987 és una autèntica delícia.

L'últim exemple de biblioteca que vaig a citar pertany també a la xarxa de la Generalitat de Catalunya. Està situada a Parets del Vallès, un poblet a prop de Barcelona, amb forta immigració.

També està situada en una antiga masia. La biblioteca és infantil i juvenil i els lectors hi juguen un paper molt important ja que realitzen el préstec, buiden revistes, recomanen llibres (hi ha un racó per a llibres recomanats, amb delicioses crítiques del lector de 7 o 8 anys que l'ha distingit amb la seva elecció). Els nens decoren la biblioteca coincidint amb esdeveniments importants, busquen llibres per a la fa poc creada TBib —dins d'un vell aparell de televisió s'exposen els llibres que tenen relació amb la programació setmanal—, acompanyen els bocabadats visitants...

A la biblioteca es realitzen una sèrie d'activitats fixes: mes de la pau (coincidint amb el naixement de Gandhi), mes de la natura, Nadal, dia del Llibre (coincidint amb Sant Jordi, patró de Catalunya)...

Cal sumar-hi les activitats que es programen per alguna circumstància especial, les visites didàctiques, la lectura comentada de notícies periodístiques...

Crec que no cal dir l'ingent treball professional que hi ha darrera de tot això i que ha portat els petits lectors de «Can Butjosa» a un grau de sensibilització en la lectura i la biblioteca que m'atreveixo a afirmar que pocs adults assoleixen en el nostre país.

■ 7. LA BIBLIOTECA INFANTIL COM A ELEMENT INTEGRADOR SOCIAL

Solament em resta subratllar el paper importantíssim de les biblioteques infantils com a element integrador. Hi conviuen nens de diverses races, cultures i idiomes.

Si el professional és conscient del seu importantíssim paper, si sap dur a terme la seva missió amb lliurament i il·lusió, el bigarrat conjunt dels seus petits lectors, sense perdre les seves arrels uns, sense imposar l'orgull d'origen els altres, es convertiran en allò que tots desitgem ser: ciutadans adults en un país lliure.